

Катастрофа за кулісами

Державний професійно-технічний навчальний заклад
«Вінницьке міжрегіональне вище професійне училище»

Анотація

Висвітлено політичні репресії на Вінниччині в 1930-х роках стосовно керівників й акторів Вінницького державного театру опери та балете. Основний зміст роботи складає аналіз функціонування радянської політико-правової системи в 20-50-х рр. ХХ століття на прикладі працівників Вінницького театру. Робота розрахована на викладачів, учителів, студентів, учнів та всіх, хто цікавиться історією нашої країни.

Ключові слова: репресії, політика, терор, культура, актори, театр, керівництво, інтелігенція, розстріл, арешт, ув'язнення, політв'язень, історія, архів, музей, документи, справи.

Abstract

The political repressions of Vinnytsia region in the 1930s to the leaders and actors of the Vinnytsia State Opera and Ballet Theatre were highlighted in the article. The main content of the work is an analysis of the functioning of the Soviet political and legal system in the 20s and 50s of the twentieth century based on the example of the Vinnytsia theater workers. The article is for teachers, teachers, students and those who are interested in the history of our country.

Key words: repression, politics, terror, culture, actors, theater, leadership, intelligentsia, shooting, arrest, imprisonment, political prisoner, history, archive, museum, documents, cases.

У 1920-30-ті рр. більшовицька влада до української культури, загалом і театру, зокрема, ставилася надто прагматично. Останній її цікавив, передусім, як важіль зміцнення і підтримки політичної лінії Радянської держави. Тому культурно-мистецьке життя у Вінниці, як і в усій країні, набуло вкрай політизованих форм, а сама сцена Мельпомени розглядалася як підґрунтя для впровадження більшовицької ідеології.

У ті роки вінницький театр розвивався в надзвичайно складних соціально-політичних умовах та протиріччях: з одного боку, за ці роки відбулося небачене розгортання театрального будівництва, працювали різноманітні трупи, були створені умови для розкриття нових талантів і розвитку масової культури, а, з іншого, – жорстоко знищувались ці таланти. Потужний спалах культурного піднесення, нового світогляду, поява нової національної еліти викликало занепокоєння більшовицької влади, яка окрім з методів виховання і пропаганди активно залучає терор, пік якого припадає на 1937-1938 рр.

Безпрецедентні сталінські репресії не минули колектив Вінницького державного театру опери та балету. Серед розстріляної театральної когорти – заслужений артист республіки, режисер Сергій Каргальський, директор театру Архип Воробйов, помічник режисера Дмитро Земський, диригент Яків Моринець та низка інших артистів і музикантів. Усі вони, безневинно звинувачені в належності до антирадянської військово-повстанської організації, в терористичних фашистських організаціях, в українському буржуазному націоналізмі були оголошені «ворогами народу» та страчені.

Незважаючи на те, що більшість митців Вінницького театру опери та балету реабілітовані ще у 1958 р., їх творчий доробок ще довгі роки перебував під заборонаю. І сьогодні ці імена майже невідомі, а їхня творчість потребує наукового дослідження. Нехай же трагічна доля вінницьких акторів послужить уроком нам і майбутнім поколінням.

Арешти у Вінницькому театрі за політичними мотивами відбувалися і до 1937 р. Так, 30 квітня 1935 р., повертаючись потягом з гастролей у Бердичеві хорист Іполит Кариківський висловився з приводу того, що селяни голодують.

Не встиг поїзд під'їхати до ст. Козятин, як Кариківського зсадило місцеве залізничне НКВС. У звинувачувальному висновку вказувалось: «В потязі № 89 із Бердичева до Вінниці у вагоні серед пасажирів вів контрреволюційну агітацію, говорив, що в Радянському Союзі селянство голодує, колгоспники нічого за свою працю не отримують, що державний план хлібозаготівлі настільки завищений колгоспам, що колгоспникам залишається тільки одна половина, солома та болото». Вирок

не забарився. За таку «антирадянщину» Кариківський 31 травня 1935 р. був звинувачений за політичною статтею і засуджений на п'ять років позбавлення волі у виправних трудових таборах [1].

Системного характеру політичні репресії набули у Вінницькому театрі опери та балету у 1937-38 рр., і були пов'язані із «виявленням» та «розкрученням», а, за фактом, – фабрикацією справи величезної антирадянської змови в середовищі культурних діячів УРСР.

Першим у вир політичних репресій потрапив Архип Воробйов - начальник Вінницького обласного управління у справах мистецтва і, за сумісництвом, директор Вінницької опери

На початку грудня 1936 р. у пресі почастішала критика на адресу оперного керівництва: «...виробничі наради скликаються рідко, вистави не обговорюються колективом ні під час роботи над ними, ні після першого спектаклю... трапляються випадки порушення виробничої дисципліни навіть під час вистав, і це проходить без колективного обговорення. Не працюють гуртки ні політичні, ні фахові... Немає навіть червоного кутка в театрі, щоб прочитати газету... В такій некультурній обстановці не може бути, зрозуміло, належного піднесення в роботі... це серйозні хиби, які слід якнайшвидше усунути» [2].

Зазначена критика, яка у попередні роки сприймалася як серйозна, але все ж таки нетеатральна, стороння особиста думка, напередодні страшного 1937 року перетворилася на смертоносне знамення. 28 грудня 1936 року Архип Воробйов був заарештований органами НКВС.

Справа Воробйова тягнулася трохи більше півроку. Нічого особливого, за таких «зізнань» вигадувати слідчим було не потрібно, а тому звинувачення за ст.ст. 54-8, 54-11 КК УСРР дуже швидко визнали доведеним.

13 липня 1937 р. А. М. Воробйов був розстріляний у Києві [3].

27 грудня у Києві заарештовано режисера Вінницької опери Сергія Каргальського.

Отже, «керівництво» організації було «виявлено». Тепер справа була за безпосередніми рядовими членами "контрреволюційної зграї» [4].

Повальне виявлення «ворогів народу» у вінницькому театрі тривало з 28 січня по 9 квітня 1938 р. Загалом було заарештовано 12 осіб. В обвинувальному висновку (квітень 1938 року) знаходимо, що «управлінням державної безпеки УНКВС по Вінницькій області у Вінницькому обласному державному оперному театрі викрито і ліквідовано бойовий повстанський терористичний загін антирадянської української військової повстанської організації, яка ставила перед собою ціль повалити радянську владу шляхом збройного повстання під час війни фашистських держав проти СРСР. Зізнання заарештованого НКВС УСРР колишнього художнього керівника театру активного націоналіста Каргальського і арештованого УНКВС по Вінницькій області диригента активного петлюрівця Моринця, акторів – колишнього офіцера білої армії Арістова, офіцера галичанської армії Волинця, німця Пейцура та решти заарештованих, притягнутих по цій справі свідчать, що Каргальський, будучи в 1936-1937 рр. художнім керівником Вінницької держопери створив бойовий терористичний повстанський загін, до якого завербував Моринця, Земського, Соблатович, Ходню та ін.» [5].

Всі 12 заарештованих акторів перебували під вартою у Вінницькій тюрмі, їхні особисті документи були при карній справі. Постановою трійки УНКВС УСРР по Вінницькій області від 10 квітня 1938 р. засуджені до ВМП – розстрілу. «Всіх – розстріляти, – майно, яке особисто належить їм – конфіскувати, а справу здати до архіву. Секретар трійки – Гольдштейн». Реабілітовані митці 16 липня 1958 р. згідно із висновку управління КДБ при РМ УСРР по Вінницькій області від 27 червня 1958 р.

Зокрема, актор Волинець під час допиту 11 лютого 1938 р. категорично заперечував свою участь в антирадянській організації, а вже 13 березня давав протилежні свідчення. "Під час перевірки виявлено, що Даниленко, який проводив слідство застосовував до заарештованих незаконні методи ведення слідства". Не проводились очні ставки, давали різні дати, зізнання об'єктивно ні чим не підтверджувалися, не перевірялися, а отже не мали сили доказів. Фактично справа «шита білими нитками», порушувалась законність, йшла фальсифікація слідчих документів, – констатували співробітники органів безпеки, посмертно рекомендуючи реабілітувати безневинно знищені таланти.

Знищення групи акторів та адміністраторів Вінницького театру опери та балету, безумовно, було лише «краплею у кровавому морі» сталінських репресій 1937-1938 років, але втрата для культурного життя Вінниці була безповоротною. Більшовицькі кулі, цілячи в серця митців, наносили жорстокі рани для всієї української культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Вінницька область. – Кн.3. – Вінниця, 2010. – С. 98;
2. Гольдман А. Про театр опери та балету // Більшовицька правда. – 1936. – 9 груд.;
3. Певзнер Г. Так большевики не подбирают кадры // Правда. – 1937.– 22 лип.;
4. Гольдман А. Змінити становище театру // Більшовицька правда. – 1937. – 9.03;
5. Державний архів Вінницької області – Ф. Р-6023.– Оп. 4.– Спр. 8128, Арк. 238;

Вижга Микола Васильович, викладач Державного професійно-технічного навчального закладу «Вінницьке міжрегіональне вище професійне училище»

Біла Людмила Олександрівна, викладач Державного професійно-технічного навчального закладу «Вінницьке міжрегіональне вище професійне училище»

Поддубна Анастасія Юріївна, учениця Державного професійно-технічного навчального закладу «Вінницьке міжрегіональне вище професійне училище»

Vizhha Myrola Vasyliovych, teacher of the State Vocational School «Vinnitsa Interregional High Vocational School»

Bila Lyudmyla Oleksandrivna, teacher of the State Vocational School «Vinnitsa Interregional High Vocational School»

Poddubna Anastasia Yuriiivna, student of the State Vocational School «Vinnitsa Interregional High Vocational School»